

Klasik Türk Edebiyatında “Tiryâk-ı Fârûk”

“Tiryâk-ı Fârûk” in Classical Turkish Literature

Gülşah Gaye FİDAN¹

Öz

Klasik Türk edebiyatı İslam medeniyeti etkisinde ortaya çıkmış bir edebiyattır. Doğal olarak başta Kur’ân-ı Kerîm olmak üzere, hadisler, peygamber kıssaları ve “Hulefâ-yı Râşidin” yani Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin hayatları ve menkıbeleri bu edebiyatın önemli kaynaklarından olmuştur. Çehâr-Yâr-ı Güzîn’den biri olan Hz. Ömer “Fârûk” lakabıyla anılmaktadır. Ayırmak, bölmek anlamına gelen fark kökünden türemiş olan Fârûk ismi; haklıyı haksızdan ayıran, adaletli anlamlarına gelmektedir. Bu yönüyle genellikle Hz. Ömer’in adaletine telmih edilmektedir. Tiryâk ise zehre ve bazı hastalıklara karşı kullanılan bir çeşit macun olup panzehirdir ve en etkili “tiryâk-ı fârûk”tur. Hayvan zehirlerinin ve zehirli içeceklerin etkisini yok ettiği için yani bedenle zehri ayırdığı için bu tiryâka fârûk ismi verilmiştir. Tiryâk-ı fârûk ile Hz. Ömer arasında ilişki kurulmasının nedeni ise “Fârûk” lakabının yanı sıra Hz. Ömer’in bir menkıbesidir. Rivayete göre bir gün Rum elçisi Hz. Ömer’e düşmanlarını öldürmesi için zehir hediye eder. Hz. Ömer ise kendinin en büyük düşmanının nefsi olduğunu söyleyerek zehri içer ancak zehirlenmez. Bu menkıbeye gönderme yapılarak Hz. Ömer’in panzehre ihtiyaç duymayışı, zehri vücudundan kendisinin ayırt edışı hatırlanmaktadır. Bundan dolayı tiryâk-ı fârûk ile Hz. Ömer arasında bir ilişki kurulmaktadır. Klasik şiirde genel olarak Hz. Ömer adaletiyle anılmaktadır ancak bu çalışmada Hz. Ömer’in genel temayül olan adaleti dışında “Tiryâk-ı Fârûk” olarak zehir-panzehir bağlamında farklı bir kullanımı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, Hz. Ömer, Tiryâk-ı Fârûk.

Abstract

Classical Turkish literature is a literature that emerged under the influence of Islamic civilization. Naturally, especially the Qur'an, hadiths, stories of the prophets and "Hulefa-ı Raşidin", that is, St. Abu Bakr, St. Omar, Mr. Osman and St. Ali's lives and legends have been important sources of this literature. St. Ömer, one of Çehâr-Yâr-ı Güzîn, is known by the nickname "Fârûk". The name Fârûk, which is derived from the root of difference, which means to separate, to divide; means fair, who separates the right from the wrong. In this respect, generally St. Omar's justice is reminded. "Tiryak" is a kind of paste used against poison and some diseases, it is an antidote and the most effective one is "tiryâk-ı fârûk". Since it destroys the effects of animal poisons and poisonous drinks, that is, it separates the body from the poison, this tiryâk is called fârûk. The reason for establishing a relationship between Tiryâk-ı fârûk and St. Omer is a legend of St. Omer as well as his nickname "Fârûk". According to the rumor, one day the Greek ambassador gave Omer poison to kill his enemies. Omer, on the other hand, states that his own worst enemy is his soul, and drinks the poison, but he is not poisoned. By referring to this legend, it is reminded that St. Omer does not need an antidote and that he distinguishes the poison from his body. Therefore, a relationship is established between tiryâk-ı fârûk and St. Omer. In classical poetry, St. Omer is generally referred to as justice, but in this study, apart from the general tendency of St. Omer's justice, a different use of him as "Tiryâk-ı Fârûk" in the context of poison-antidote will be examined.

Keywords: Classical Turkish poetry, St. Omer, Tiryâk-ı Fârûk.

Giriş

İslam medeniyeti etkisinde vücuda gelmiş olan klasik Türk edebiyatı ürünlerinin beslendiği en önemli kaynaklardan biri Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed’den sonra Dört Halife olarak bilinen Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin hayatları ve sıfatları olmuştur. “Çehâr-Yâr-ı Güzin” ve “Hulefâ-yı Râşidin” başlıkları altında gerek manzum ve mensur müstakil eserler, gerekse de divanların içerisinde küçük hacimli mesneviler, kasideler gibi farklı nazım şekilleriyle işlenmiş pek çok şiir kaleme alınmıştır. “Türk kültür ve edebiyatında asırlar boyunca sadakat, adalet, edep, ilim, hikmet, ibadet, kahramanlık, cömertlik, züht gibi vasıfların önde gelen örnekleri olarak tanınmış; daima saygı ve övgüyle” (Ceyhan, 2006, s. 1) anılmışlardır. Şiirlerde daha çok Hz. Ebubekir Hz. Muhammed’e olan sadakati ve bağlılığı ile, Hz. Ömer adaleti ile, Hz. Osman haya sahibi

¹ Dr.Öğr.Üyesi. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gozturk@gantep.edu.tr / ORCID: 0000-0001-5437-7565

oluşu ile, Hz. Ali ise “Allah’ın aslanı” sıfatı ve adaleti sağlayan keskin kılıcı Zülfikâr ile karşımıza çıkmaktadır:

Pâye-i sıdk u safâda mihr ü meh Bûbekr Ömer

Dahî Zinnûreyn lutfiyle mübeşşer rûz u şeb (Okçu, 2011, s. 82)

“Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer doğruluk ve safa mertebesinin ayı ve güneşidir; gece ve gündüz Hz. Osman’ın lütfuyla müjdelenmiştir.”

Pençe-i şîr-i Hudâdır mihr ü mehdîr Zülfikâr

Çeşm-i hussada bu mana günden ezhar rûz u şeb (Okçu, 2011, s. 82)

“Hz. Ali Allah’ın aslanının pençesidir, güneş ve aydır; gece gündüz bu mana kaygı gözünde zuhur etmiştir.”

Çehâr-Yâr-ı Güzîn, görüldüğü üzere beyitlerde çeşitli lakaplarla anılmaktadır; Hz. Ebubekir Sıddîk, Hz. Osman Zinnureyn, Hz. Ali Murtaza, Zülfikâr lakaplarıyla bilinmektedirler. Hz. Ömer’in lakabı ise “Fârûk”tur. Ayırmak, bölmek anlamına gelen fark kökünden türemiş olan Fârûk ismi; haklıyı haksızdan ayıran, adaletli anlamlarına gelmektedir (Parlatır, 2013, s. 439). Bir rivayete göre; Hz. Ömer, Hz. Muhammed’e gider ve davalarında haklı olduklarını, gizli yaşamamaları gerektiğini söyleyerek Kâbe’ye gitmek istediklerini dile getirir. Bunun üzerine Müslümanlar Hz. Muhammed’le birlikte birinin başında Hz. Hamza, diğerinin başında Hz. Ömer bulunan iki saf halinde Kâbe’ye giderler ve böylece Kureyş üzerinde büyük etki bırakırlar. Bu olay üzerine Hz. Muhammed o gün Hz. Ömer’i hak ile batılı ayıran anlamında Fârûk lakabını verir. Bir diğer rivayete göre ise Fârûk lakabı Hz. Ömer’e Allah tarafından verilmiştir: Bir Yahudi ile bir münafık arasındaki ihtilafı ilgili Hz. Peygamber Yahudi lehine hüküm verir. Bu hükmü kabul etmeyen münafık, Hz. Ömer’e başvurur. Hz. Muhammed’in hükmünü yok saydığını öğrenen Hz. Ömer münafığı öldürür. Bunun üzerine Nisâ suresinin altmışıncı ayeti nazil olur ve Hz. Ömer, Fârûk olarak isimlendirilir (Fayda, 1995, s. 176).

Hz. Ömer, İslam tarihinde adaletiyle, halifelik döneminde verdiği hükümlerdeki titizliğiyle bilinmektedir. Bu sebeple Türk edebiyatında genel olarak bu yönüyle ele alınmış, adaletin simgesi olarak vasedilmiştir. Bu çalışmada ise Hz. Ömer, zehir-panzehir bağlamında ele alınacak, tiryâk olma yönüyle Klasik Türk şiirinde kullanımını incelenecektir.²

Tiryâk-ı Fârûk

Tiryâk, zehre ve bazı hastalıklara karşı kullanılan bir çeşit macun olup panzehirdir (Aybet, 1989, s. 274). Panzehir, “tabipler arasında iki manâya gelir. Birincisi, ruh ve bedeni zehirlerden koruyan; ikincisi ise, taşlara dayalı olan devâlardır” (Eliaçık, 2012, s. 10). “İlkçağ’lardan itibaren devlet yöneticileri ve zenginler, zehirlenmelere karşı kendilerini korumak için zehrin etkisini azaltacak veya yok edecek arayışlara girmişler, dolayısıyla saray hekimleri ve diğer hekimler pek çok panzehir terkihi hazırlamışlardır” (Okumuş, 2007, s. 159). İbn Sînâ, “el-Kânûn fi’t-tıb” adlı eserinde, tiryakı yılan ve akrep sokmalarına karşı en etkili karışımlar olarak nitelemekte ve bunların içerisine değerleri taşların tozlarının da konulması nedeniyle en pahalı tüketim maddeleri arasında olduğunu dile getirmektedir. Eserde yer alan bilgiye göre tiryâkin içerisindeki maddeler önce dövülüp elekten geçirilmekte, sonra hepsi birden balla karıştırılıp macun haline getirilmekte ve toprak, kalay veya gümüşten yapılmış bir kapta saklanmaktadır. İbn Sînâ’nın kendisine ait “tiryâk-ı kebîr” ve “tiryâk-ı

² Çalışmada Kültür Bakanlığı e-divanlar bölümünde yer alan yaklaşık doksan divan taranmıştır. Arpaemini-zâde Mustafâ Sâmî, Azmizâde Hâleti, Karamanlı Aynî, Osman Nevres, Seyyid Vehbî, Vizeli Ramazan Behiştî olmak üzere altı divanda tiryâk-ı fârûk ve Hz. Ömer ilişkisi tespit edilmiştir.

sağır" adlı panzehir çeşitleri de bulunmaktadır (Okumuş, 2007, s. 159-160). Mâcîn-i tiryâk-ı erbaa, tiryâk-ı semâniyye, tiryâk-ı askerî gibi birçok çeşidi bulunan panzehrin en etkili tiryâk-ı fârûk'tur. Bu tiryâkı, Mağnis isimli bir hekim bulmuş, Enderumahis isimli bir hekim de bu karışıma yılan etlerini eklemiştir. Hayvan zehirlerinin, zehirli içeceklerin tesirini yok ettiği için yani bedenle zehri ayırdığı için bu tiryâka fârûk ismi verilmiştir (Onay, 2000, s. 442). Gelibolulu Âlî ise tiryâk-ı fârûku "Venedik şeker tortusunun melâsının en çok tutulan türünün adı olup ilaçların sultanı olarak ünlüdür" (Serdaroğlu, 2006, s. 171) şeklinde tarif etmektedir.

Klasik Türk şiirinde "tiryâk-ı fârûk"un zikredildiği gibi ilk anlamıyla kullanımı sıkça görülmektedir. Ancak tiryâk-ı fârûk ile Hz. Ömer arasında ilişki kurulmasını sağlayan Hz. Ömer'in "Fârûk" lakabının yanı sıra ona atfedilen bir menkıbesi olmuştur. Menkıbe kısaca şöyledir:

Hz. Ömer, halife iken bir gün mescitte oturmaktadır. Rûm kayserinin elçisi yanına gelir ve hediye olarak bir doğan, bir tazı ve bir şişe zehir getirir. Hz. Ömer'e "yâ halife! Bu tazı öyle bir tazıdır ki, her nereye salsan, avını yakalar, kaçırmaz. Bu doğan da öyle bir doğandır ki, hangi kuşa salarsanız, hemen yakalar. Hiçbir kuş pençesinden kurtulamaz. Bu şişe içinde olan zehir de öyle bir zehirdir ki, bir damlasını içen insan anında ölür, bunun ilâcı yoktur. Bu hediyelerin pâdişâhlar hazînesinde bulunması lâzımdır ve lâyıkdır" der. Hz. Ömer buyurur ki "kuş nedir ki, insan onunla meşgûl olup, ondan ne fayda sağlar. Ehl-i hâl olan onu eline alıp, amellerini boşa çıkarmaz" diyerek doğanın bağlarını çözüp sahraya salıverir. "Köpek nedir ki, insan ona tâlip olup, o mekrûhu evine koysun ve ardınca gezip, yürüsün" diyerek tazının zincirlerini çözüp onu serbest bırakır. Daha sonra içinde zehir olan şişeyi eline alıp "benim dünyâda nefsimden büyük düşmânım yokdur" diyerek zehrin tamamını içer. Elçi bunu görünce çok şaşırır, bir süre sonra gelip, Hz. Ömer'e bakar ve onun eskisi gibi sağlıklı ve selâmette olduğunu görür. Hemen yerinden kalkıp, Hz. Ömer'in ayaklarına yüzünü ve gözünü sürüp kendinin de Müslüman olmak istediğini söyler ve kelime-i şehadet getirerek Müslüman olur. Elçi o günden sonra, Rûm kayserine gitmeyip, geri kalan ömrünü Hz. Ömer'in hizmetinde geçirir (Seyyid Eyyûb bin Sıddîk, 2014, s. 121).

Beyitlerde bu menkıbeye telmihle Hz. Fârûk ve tiryâk ilişkisi kurulmuş, bir panzehir çeşidi olan tiryâk-ı fârûk ile zehrin etki etmediği Hz. Ömer anlatılmıştır:

Vizeli Ramazan Behiştî bir na'tında zulmü bir zehre, Hz. Ömer'in adaletini ise intikamdan yapılmış bir tiryaka benzetmektedir. Hz. Fârûk adaletiyle zulüm zehrinin etkisini ortadan kaldırmakla kalmamakta mazlumların intikamını da almaktadır. Behiştî aynı zamanda beyitte Hz. Ömer'in bu özelliğinin Hz. Muhammed'in terbiyesinden kaynaklandığını da dile getirmektedir:

Fârûk'ı dahı terbiyetüñdür kılan senüñ

'Adliyle zulm zehrine tiryâk-ı intikâm (Aydemir, 2018, s. 67)

"Fârûk'ı da adaletiyle zulüm zehrine intikam tiryâkı kılan senin terbiyendir."

Osman Nevres de bir na'tında Hz. Fârûk'un adaletini vücudu hastalıktan arındıran bir ilaca benzetmektedir. Onun adaletiyle vücutlar şifa bulmaktadır:

Birisi Hazret-i Fârûk'dur ki buldu temîz

Delîl-i 'adli ile 'illet ü şifâ-yı vücûd (Kaya, 2020, s. 43)

"Birisi Hz. Fârûk'tur ki adaletinin deliliyle hastalık temizlendi ve vücut şifalandı."

Karamanlı Aynî ise bir gazelinde sevgilisinin la'l gibi kırmızı dudaklarını içi tiryâk-ı fârûk dolu olan bir hokkaya benzetmektedir. Klasik Türk edebiyatında genel olarak sevgilinin

dudakları rengi dolayısıyla la'le benzetilir ve aşığa hayat bahşeden la'lin susuzluk giderici özelliği ile âb-ı hayât ilişkisi kurulur. Ancak burada şair farklı bir çağrışım yaparak tiryâke benzetmektedir. Tiryâk yapımında değerli taşların tozlarının kullanıldığı bilinmektedir, şair la'li de bunlardan biri olarak ele almaktadır. Aşığın derdi bir zehirdir ve bu derdin tek panzehri sevgilinin dudaklarıdır. O la'l dudakların ilacı, derd zehrinden daha kuvvetlidir; en etkili panzehir olan tiryâk-ı fârûktur. Aşığın derdinin dermanı yalnız sevgilinin dudaklarıdır, başka ilaç kâr etmez:

Hokka-i la'lünde ki dâru durur Fâruk olan

Derdimün zehrine tiryâkı anun ekber gelür (Mermer, 2020, s. 357)

“Fâruk olan la'l hokkasında ilaçdır ki derdimin zehrine onun tiryâkı büyük gelir.”

Aynî başka bir gazelinde yine sevgilinin ağzını tiryâk dolu bir hokkaya benzetmektedir. Sevgili bu özelliğiyle bütün zehirlerin panzehri; âlemin Fârûk'ıdır:

Bu gün 'âlemde oldur 'Aynî Fâruk

Dehân-ı hokkasıdur tûl-i tiryâk (Mermer, 2020, s. 443)

“Ey Aynî! Âlemde bugün Fârûk odur ki ağzının hokkası tiryâk doludur”

Karamanlı Aynî'nin divanında Hz. Ömer'i anlattığı Fârûk redifli bir gazeli de yer almaktadır. Şair burada da; tiryâk-ı fârûkun en etkili panzehir oluşuna bir telmih yapmaktadır. İnsanoğlunun isteklerini yani nefisini bir zehre benzeten şair, nefî isteklerden kurtuluşun bir tiryâk-ı fârûk olduğunu söylemektedir. Ölüm döşegindeki bir kişi için tiryâk-ı fârûka kavuşmak ne ise insanın kendi nefisinden kurtuluşu ruha verilen bir tiryâk-ı fârûktur. Ruh ancak bu şekilde zehrinden arınacak şifa bulacaktır:

Bulur cân hastası mânend-i tiryâk

Necâhundan necât olanı Fâruk (Mermer, 2020, s. 62)

“Ey Fârûk, isteklerinden kurtulan, can hastasının tiryâkini bulması gibi olur.”

Azmizâde Hâleti, Na't-ı Çehâr-Yâr-ı Güzin başlıklı mesnevisinde Hz. Ömer'i yaratılmışların en büyük tiryâkı olarak nitelendirmektedir. Tiryâk-ı ekber en büyük tiryâk olması nedeniyle tiryâk-ı fârûktur. Hz. Ömer de haklıyı haksızdan ayıran hükümleriyle bütün yaratılmışların tiryâkı olmuştur:

Birisi dahı Hazret -i Fârûk

Oldı tiryâk -i ekber -i mahlûk (Kaya, 2017, s. 63)

“Birisi de Hz. Fârûk ki o yaratılmışların tiryâk-ı ekber'i oldu.”

Seyyid Vehbî ise bir kasidesinde Hz. Ömer'in adil hükümlerinin bir tiryâk-ı fârûk niteliği taşıdığını dile getirir. Öyle ki bu hükümlerle yılan tabiatlıları, başları ezilmiş elleri donmuş hareket edemez hale getirmektedir. Hakkı bâtından ayıran Hz. Fârûk, bu yönüyle zehri vücuttan ayıran tiryaka benzemektedir. Özellikle yılan zehirlenmelerinde kullanılan ve zehri etkisiz hale getiren bu tiryâkın yapımında da yılanın ezilerek kullanıldığına bir telmih yapılmaktadır. Şair kasidesinde memduhunu Hz. Ömer' benzetmektedir. Memduhunun Hz. Fârûk gibi adil hükümleri, yılan tabiatlı, kötü insanları etkisiz hale getirmekte onların zehirleri haklı olanlara tesir etmemektedir:

O Fârûkî-nihâdun hâssa-i tiryâk-i ahkâmı

İder ser-kûfte dest-i füsürde mâr-tab'ânı (Dikmen, 1991, s. 32)

“Yılan tabiatlı olanları, o Hz. Fârûk tabiatlının hükümlerinin tiryâk niteliği, eli donmuş ve başı ezilmiş bir hâle getirir.”

Şeyhülislam Feyzullah Efendi için kaleme aldığı bir mersiyede de Seyyid Vehbî, zulmü zehirli bir yılan, Şeyhülislamı zehirden etkilenmeyen Hz. Fârûk’a, dergâhını ise zehirlenmiş hastaların tedavi edildiği bir şifahaneye benzetmektedir. Zulüm yılanı mazlumları zehirlerken Şeyhülislamın verdiği adil hükümler tıpkı tiryâk-ı fârûkun zehri vücuttan ayırdığı gibi haklıyı haksızdan ayırmaktadır. Bu nedenle de onun dergâhı zulüm zehriyle zehirlenmişler için tiryâk verilen bir hastahane olmuş, kendisi de zehirden etkilenmeyen Fârûk-ı ekber olmuştur:

Mesmûm-ı mâr-ı zulme şifâ-hâne dergehi

Fârûk-ı ekber olmuş idi zâtı gûyiyâ (Dikmen, 1991, s. 448)

“Sanki kendisi Hz. Fârûk; dergâhı ise zulüm yılanından zehirlenmişlerin şifahanesi olmuştu.”

Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî’nin bir rubaisinde, panzehir olarak değerli taşların da kullanımını görmekteyiz. Zira gelenekte değerli madenler ve taşlar ziynet eşyası olarak kullanılmalarının yanı sıra birer panzehir olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Şifâi Şaban Efendi Şifâiyye adlı eserinde bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Allah’ın, insanoğluna verdiği nimetlerinden birisi de taş türleridir ki her birinde sayısız faydalar vardır. Mesela altın ve gümüş hem ziynet eşyası, hem de insan mizaçlarına uygun özelliklere sahiptir. Yakut, la’l, elmas, zümrüt, mercan gibileri de zehri giderip hastalıkları önleyicidir. Kısacası, taşlardan kireç taşına varıncaya kadar her birinde insana birçok fayda vardır” (Eliaçık, 2012, s. 10-11).

Şair, rubâisinde zümrüdün panzehir olarak kullanımına bir telmih yapmaktadır. Eskiden toz haline getirilmiş zümrüt içirilmek suretiyle, zehirli hayvan; özellikle yılan sokmalarına karşı kullanılmaktaydı. Üzerinde zümrüt taşıyan kimseye de bu hayvanların yaklaşamayacağına, hatta zümrüdü gören yılan ve akreplerin kör olacağına inanılmaktaydı (Onay, s. 472). Rubaide şair sevgilinin yeşil ayva tüylerini renginden ve şeklinden dolayı toz zümrüde benzetmektedir. Zahid ise yılan yaradılışlıdır ve sevgilinin ayva tüylerini görünce zümrüdü gören yılanlar gibi gözleri kör olmuştur. Zümrüd tozu aynı zamanda bir tiryaktır ve yılan benzeyen zahidin zehrinden sevgiliyi korumaktadır. Öyle ki Hz. Fârûk’un panzehrinin kendinden oluşu, zehri içtiği halde ona tesir etmemesi gibi sevgilinin zümrüt renkli ayva tüyleri de sevgiliyi yılan yaradılışlı zahidin zehrinden korumakta, tıpkı Hz. Fârûk gibi panzehre ihtiyaç duymadan zehir ona etki etmemektedir:

Rûyında görüp sebz hat-ı ma’sûkî

Pâ-zehr ile yâd itmeyelüm Fârûkî

Her zâhid-i mâr-hilkatün kûrligine

Ey dil görelüm zümürüd-i meshûkî (Kutlar Oğuz, 2017, s. 383)

“Ey gönül! Sevgilinin yüzünde ayva tüylerini görüp panzehir ile Fârûk’ı anmayalım; her yılan yaradılışlı zâhidin körlüğünde toz zümrüdü görelim.”

Sonuç

Çehâr Yâr-ı Güzîn’den biri olan Hz. Ömer klasik Türk şiirinde genel olarak adaleti ile anılmaktadır. Bu çalışmada ise farklı bir yönüyle ele alınmış Hz. Ömer’in “fârûk” lakabından yola çıkılarak “tiryâk-ı fârûk” ile kurulan bağlantı örneklendirilmiştir.

Taranan divanlarda tespit edilen beyitler genel olarak na’larda karşımıza çıkmakta, Çehâr-Yâr-ı Güzîn başlığı altında diğer halifelerle birlikte Hz. Ömer’in de anlatıldığı şiirlerde

yer aldığı görülmektedir. Bu şiirlerde her bir halife kendine has özellikleriyle anılırken Hz. Ömer'in adaletinin bir tiryâk gibi insanlara şifa oluşu ele alınmaktadır. Bunlardan farklı olarak kasidelerde şairlerin memduhunun adaletini Hz. Fârûk'a benzetmesi yoluyla yaptığı telmihler bulunmaktadır. Memduh, Hz. Ömer gibi adil hükümler vererek haklıyı haksızdan ayıran, zehri vücuttan temizleyen tiryâk-ı fârûk gibi topluma şifa bahşetmekte bulunduğu mertebeyi bir şifahaneye çevirmektedir. Bir rubaide ve bir gazelde de yine Hz. Ömer'in adaletli hükümlerinin tiryâk-ı Fârûk olarak ele alınışı görülmektedir.

Ayrıca bu şiirlerde Hz. Ömer'in adaletinin zulüm zehrine tiryâk oluşu dışında "Fârûk" lakabıyla düşmanlarını öldürmesi için kendine hediye edilen zehri, "en büyük düşmanım nefsim" diyerek içmesi ve zehrin kendine hiç tesir etmemesi menkıbesiyle de ilişki kurulduğu görülmektedir. Hz. Fârûk kendisi bir tiryâk olduğu için ayrı bir tiryâke ihtiyaç duymamakta, yılan yaradılışlı düşmanların zehirleri ona tesir etmemektedir.

Kaynakça

- Aybet, N. (1989). *Fuzuli Divanı'nda maddî kültür*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aydemir, Y. (2018). *Ramazan Behiştî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?0>
- Ceyhan, A. (2006). "Dört seçkin dost'un portresi" Cevrî İbrahim Çelebi'nin Hilye-i Çihâr-Yâr-i Güzin'i, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4,1,1-28.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbî ve divanının karşılaştırmalı metni*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Düzlü, Özlem (2018). *Seyyid Vehbî Divanı'na göre 18. asırda Osmanlılarda sosyal hayat*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Eliaçık, M. (2012), Şifâ'iyeye adlı esere göre dağ keçisi ve yılanda panzehir özellikli taşlar, *İdil*, , 1, 5 / 1, 8-31.
- Fayda, M. (1995). Farûk, *DİA*, İstanbul, 12, 176-177.
- Kaya, B. A. (2017). *Azmizâde Hâletî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?0>
- Kaya, B. A. (2020). *Osman Nevres Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76247,osman-nevres-divanipdf.pdf?0>
- Kutlar Oğuz, F. S. (2017). *Arpaeminizâde Mustafa Sami Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0>
- Mermer, A. (2020). *Karamanlı Aynî Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78478,karamanli-ayni-divanipdf.pdf?0>
- Okçu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Divanı hayatı-edebî kişiliği-eserleri-şiirlerinin umumî tahlili*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okumuş, N. (2007). Panzehir, *DİA*, 34, 159-160.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınları.
- Serdaroğlu, V. (2006). *Sosyal hayat ışığında Zâtî Divanı*, İstanbul: İsam Yayınları.
- Seyyid Eyyûb bin Sıddık (2014). *Menâkıb-ı çihâr yâr-ı güzîn (dört halîfenin üstünlükleri)*, İstanbul: Hakikat Kitâbevi.